МҮӘЛЛИМ — ЈАЗЫЧЫ

Азәрнәшр бир нечә илдир ки, севимли әдибимиз, көркәмли мүәллим, јазычы кими шөһрәт газанан А. Шаигин бешчилдлик күллијјатыны нәшр етмәјә башламышдыр. Бу јахынларда һәмин күллијјатын үчүнчү чилди чапдан чыхмышдыр. Бурада јазычынын бундан әввәлки китабларына дахил едилмәмиш бир чох әсәрләри дә илк дәфә чап олунмушдур. «Ушаглар», «Баһар бајрамы» ше'рләри, «Түлкү вә аслан» тәмсили, «Кәләкбаз Алберт», «Сөзүн гијмәти» һекајәләри, «Интигамчы хоруз» вә «Гарача гыз» пјесләри илк дәфәдир ки, Шаигин күллијјатында верилир.

Китабдакы әсәрләр валидејн-өвлад мүнасибәтләрини көстәрән, тәбиәт фәсилләрини тәсвир едән, чичәкләри әлван шүшәкәләри илә ушаглара танытдыран ширин, садә дилдә јазылмыш ше'рләр, ибрәтамиз мәзмуна малик пјесләр, мәнзум һекајәләрдир. Илк бахышда чох садә көрүнән, рәван охунуб тез јадда галан әсәрләрин асанлыгла гәләмә алындығы күман едилә биләр. Әслиндә исә бу һеч дә белә дејилдир. Гочаман сәнәткар ушаглары гәлбән севмиш, дујмуш вә онларын зөвгүнә, психолокијасына ујғун әсәрләр јазмышдыр.

Шаигин Азәрбајчан охучулары ичәрисиндә кениш рәғбәт газанмыш «Тыг-тыг ханым», «Түлкү һәччә кедир», «Јахшы арха» кими мәнзум һекајәләри дә һәмин принсиплә јаранмышдыр. Әдиб һадисәләрә хүсуси изаһат вермир; һекајәни сонлугла гуртармыр, буну ушаглар өзләри едирләр, өзү дә чох асанлыгла.

А. Шаиг һекајәләриндә ушаглары нәчиб сифәтләрлә бөјүјүб баша чатмаға, мәрд вә шүчаәтли, ағыллы вә доғручу, ишкүзар вә бачарыглы олмаға чағырыр, еләчә дә хошакәлмәз һадисәләри вә сифәтләри писләјиб балача охучулары онларын тә'сириндән узаглашдырыр. Бу бахымдан «Мурад» һекајәси олдугча сәчијјәви бир әсәрдир.

Әдибин илк дәфә чап олунан «Кәләкбаз Алберт», «Кичик гәһрәман, «Ики јолдаш», «Ловга овчу», «Сөзүн гијмәти» вә с. әсәрләри адларындан да көрүндүјү кими, икидлик, достлуг, сәмимијјәт, доғрулуг кими нәчиб сифәтләрин тәрәннүмүнә, ловғалыг вә јаланчылығын тәнгидинә һәср олунмушдур.

III чилддә ушаг пјесләри мүһүм јер тутур. Бурада «Ана» вә «Бир саат хәлифәлик»дән башга јазычынын бүтүн пјесләри (11 әсәр) топланмышдыр. Шаиг сөзүн кениш мә'насында мүәллим олдуғуна көрә, тә'лим-тәрбијә мәсәләләри онун јарадычылығындан әсас хәтт кими кечир. «Үрәк тикмәк, јахуд Гурбан бајрамы», «Чобан», «Данышан кукла», «Тәләбә һәјаты», «Хасај» кими пјесләриндә дә Шаиг үмуми јарадычылыг принсипләринә вә проблемләринә садигдир. О, халгын кәләчәјини олан јени нәслә бир чох бөјүк һәгигәтләрдән данышыр, елмә, маарифә һәвәс, башгаларынын дәрд вә изтирабларыны баша дүшмәк, Вәтәни севмәк, лазым кәләрсә Вәтән јолунда чандан белә кечмәји бачармаг кими көзәл, инсани сифәтләрдән сөһбәт ачыр.

Пјесләрин бир гисми ингилабдан әввәл, 1910—1920-чи илләр арасында јазылмышдыр. Чох садә, мараглы сүжетә малик олан «Чобан» пјесиндә Дурсунун савадсызлығы үчүндән дүшдүјү вәзијјәт тәсвир олунур. Савадсыз вә авам чобанын мачәрасы бөјүк әдибимиз Ч. Мәммәдгулузадәнин «Почт гутусу»ндакы Новрузәлинин дүшдүјү вәзијјәти хатырладыр. Һәр ики әдиб конкрет һәјат лөвһәләри васитәсилә халгын ингилабдан әввәлки ачыначаглы һалыны, мәһрумијјәтләрини гәләмә алыр.

Классик Азәрбајчан әдәбијјатыны јахшы билән вә дәриндән севән, Низаминин «Игбалнамә»сини мәһарәтлә тәрчүмә едән Шаиг өзүнүн бир сыра әсәрини «Хәмсә» мотивләри әсасында јазмышдыр. «Фитнә» «Сеһирли үзүк», «Солтан Сәнчәр вә гары» белә әсәрләрдәндир.

Абдулла Шаигин јарадычылығына хас олан чәһәтләрдән бири дә чох заман зүлмәтләр ичәрисиндәки ишыг шүаларыны әкс етдирмәсидир. «Үрәк тикмәк, јахуд Гурбан бајрамы» пјесиндә бу мә'нада мараглы бир сәһнә вардыр. Кәримин гардашы Рүстәм меһрибан вә аличәнаб бир адамдыр. О, гардашынын аиләсиндәки еһтијачы көрүб, ушаглара пал-палтар вә с. көтирир, онларын көнүлләрини шад едир. Ушаглар севинир вә маһны охујурлар. Әсәрдән белә нәтичә чыхыр ки, дүнјада ән мүгәддәс иш ев тикмәк дејил, көнүл тикмәкдир.

«Данышан кукла» пјесиндә јенә јүксәк тәбәгә илә ашағы тәбәгә аиләләринин, онларын ушагларынын мүгајисәси верилир. Шаһын гызы шаһзадә ханым сарајда мүрәббијә вә дајәләрин нәзарәти алтында дибчәк чичәји кими бөјүјүр. Јохсул аиләнин балалары исә јары ач, јары тох күзәран кечирирләр. Шаһзадә ханым сарајда дарыхыб ата-анасындан кукла истәјир. Лакин кукла тапмаг мүмкүн дејил. Нәһајәт, бир јохсул баласыны кејиндириб «кукла» ады илә она верирләр. Шаһзадә ханым онун кукла олмадығыны билинчә севинир. Онунла бағы-бағчаны кәзмәјә вә әјләнмәјә башлајыр. Падшаһ буну биличә гәзәбләнир, рәијјәт баласы илә ојнамағы гызына гадаган едир. Кукланы сарајдан говурлар. Шаһзадә гыз јенә дарыхыр...

А. Шаигин јарадычылығында һәмишә реализмлә романтика јанашы кетмишдир. Јазычынын «Идеал вә инсанлыг» кими романтик пјеси илә јанашы «Хасај», «Тәләбә һәјаты» кими реалист пјесләри дә вардыр. Ушаглар үчүн јазылмыш «Көзәл баһар», «Вәтән», «Фитнә», «Елоғлу» пјесләриндәки бир чох мотивләр өз әсасыны «Идеал вә инсанлыг»дан көтүрүр. Бунлар бир нөв романтик, символик пјесләрдир. Мәсәлән, «Көзәл баһар» пјесиндәки Гыш, Баһар, Боран, Күләк, Булуд, Күнәш, Су, Торпаг рәмзи сурәтләрдир. Гыш-бәдбәхтлијин, Баһар — хејирхаһлығын Күнәш, Күләк, Су, Торпаг исә классик әдәбијјатымызда дәрин фәлсәфи мә'на дашыјан дөрд үнсүрүн рәмзидир.

Бу типли пјесләр ичәрисиндә мүәллифин Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә јаздығы вә һәлә о заман М. Горки адына Кәнч Тамашачылар Театрында ојнанан «Вәтән» пјеси дә чох мараглыдыр.

Пјес Вәтәнә мәһәббәт, онун дүшмәнләринә нифрәт кими чидди сијаси идејаларын фолклор услубунда, ушаг марағына мүвафиг шәкилдә тәблиғинин көзәл нүмунәсидир.

Үмумијјәтлә, фолклорун түкәнмәз хәзинәсиндән истифадә Шаиг јарадычылығына хас олан бир чәһәтдир. О, өз хатиратында јазыр: «Фолклор мәнә халг дилини верди, халг зөвгүнү, халг адәт вә ән'әнәләрини өјрәтди, халгы вә Вәтәни даһа дәриндән севдирди». Шаиги охујаркән бу фикрин һәгигәт олдуғуна инаныры. Јазычы халг мәсәлләри, халг нәғмәләри, фолклор сурәтләри вә саирәдән усталыгла фајдаланыр, шәнликләр тәсвириндә гәдим, унудулмуш ушаг ојунларыны вә ушаг нәғмәләрини мәһарәтлә сәһнәјә кәтирир. Мәсәлән, «Көзәл баһар» пјесиндә инди дә ушагларын ојнадығы «Ијнә-ијнә, учу дүјмә» ојунундан истифадә олунур, бир башга јердә «Доғду күнәш гырмызы, чан кулүм чан-чан!» вә с. әсәрләриндә көзәл бајатылар јад олунур.

Тәмсилләр илк дәфә бу китабда чап олунур. Бунларын бир чоху охучуја таныш олан ән'әнәви мәнзум тәмсил дејил, мәзмун вә идејача бу жанра јахын нәсрлә јазылмыш хырда сатирик әсәрләрдир. Әдибин оғлу, филолокија елмләр доктору К. Талыбзадәнин бу мүнасибәтлә јаздығы гејдләрдән мә'лум олур ки, әдиб һәмин сүжетләри мәнзум һалында ишләмәк фикриндә олмушдур.

Тамилла ХӘЛИЛОВА,
Азәрбајчан ССР ЕА Низами адына Әдәбијјат Институтунун диссертанты.

АЗӘРБАЈЧАН МҮӘЛЛИМИ
06802

ҮНВАНЫМЫЗ: Бакы, 370016 һөкумәт еви, 11-чи мәртәбә, отаг № 1104. ТЕЛЕФОНЛАР: редактор мүавини вә мәс'ул катиб 93-69-44,
һәјаты шө'бәләри 93-78-05, коммунист тәрбијәси шө'бәси, мәктәбәгәдәр тәрбијә вә мәктублар шө'бәләри 93-17-60, корректор шө

ФГ 08308 г. Баку, Типография издательства «Коммунист». Бакы шәһәри, «КОММУНИСТ» нәшријјатынын мә